

KAPITTEL 5

Feminiteter i fengslet: kvinnelige innsattes soningsforhold

Maria Louise Karlsen

Institutt for sosiologi og statsvitenskap, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Abstract: This chapter investigates female inmates' conditions of imprisonment in Norwegian prisons, and how the women are affected by the masculine character of the institutions. Post-modern gender theory is used to explore two questions: What significance does gender have in female inmates' perception? Moreover, what consequences does perception of gender have in women's conditions of imprisonment? The study is based on in-depth interviews with prison officers at the women's ward at a Norwegian high-security prison. In the analysis, we discuss the practice of shielding female inmates, their inadequate access to competence-building work, and measures for coping with drug addiction. Further, we discuss what are considered to be appropriate activities and behaviours for women in the context of the prison. We argue that even though Norwegian Correctional Service's (Kriminalomsorgen) ideology of rehabilitation is supposed to be gender-neutral, the prison's practices are gendered. The construction of deviant femininity is especially evident in a context dominated by masculine prison practices.

Keywords: femininity, gender, gender theory, masculinity, rehabilitation

Sammendrag: Kapitlet belyser kvinnelige innsattes soningsforhold i norske fengsler og hvordan disse påvirkes av fengselsinstitusjonens maskuline karakter. Postmoderne kjønnsteori brukes for å belyse to spørsmål: Hvilken betydning har kjønn for oppfatningen av kvinnelige innsatte? Og dernest: Hvilke konsekvenser har kjønnsforståelsene for kvinnesoningsforhold? Diskusjonene tar utgangspunkt i dybdeintervjuer med fengselsbetjenter ved kvinneavdelingen i et norsk høysikkerhetsfengsel. I analysen diskuterer jeg praksisen med skjerming av de kvinnelige innsatte, deres mangelfulle tilgang på kompetansegivende arbeid, og den manglende tilgangen på rusmestringstiltak. Videre drøfter jeg hva som vurderes som passende kvinnelige aktiviteter og oppførsel. Jeg argumenterer for at selv om Kriminalomsorgens rehabiliteringsideologi er kjønnsnøytral, har fengslet forskjellige kjønnspraksiser. Spesielt blir konstruksjonen av avvikende feminitet tydelig innenfor den dominerende maskuline fengselspraksisen.

Nøkkelord: feminitet, kjønn, kjønnsteori, maskulinitet, rehabilitering

Sitering av denne artikkelen: Karlsen, M.L. (2018). Feminiteter i fengslet. *Kvinnelige innsattes soningsforhold*. I J.F. Rye & I.R. Lundeberg (red), *Fengslende sosiologi. Makt, straff og identitet i Trondheims fengsler* (Kap 5, s. 97–118). Oslo: Cappelen Damm Akademisk. DOI: <https://doi.org/10.23865/noasp.41.ch5>
Lisens: CC BY-NC 4.0

1. Kvinner i norske fengsler

Bare seks av hundre innsatte i norske fengsler er kvinner, og de utgjør dermed en liten andel av fengselssamfunnet (Kriminalomsorgen, 2013). I Stortingsmelding nr. 37 (2007–2008) *Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn* pekes det på behovet for mer kunnskap om hva som kjennetegner de kvinnelige innsatte (St.meld. nr. 37 (2007–2008)), blant annet fordi foreliggende kunnskap antyder at den kvinnelige minoriteten i fengslene skiller seg ut på flere måter. Friestad og Skog-Hansen (2004) viser for eksempel at kvinnelige innsatte oftere enn mannlige innsatte har en opphopning av levekårsproblemer. En stor andel er narkotikamisbrukere, har psykiske plager, har vært utsatt for mishandling og/eller mangler tilknytning til arbeidslivet. Narkotikamisbruket knyttes videre til problemer med økonomi og familiesituasjon. I offentlige styringsdokumenter før 2017 skrives det likevel lite om kvinnelige innsatte og deres særegne utfordringer, utover at Kriminalomsorgen skal tilrettelegge for kvinners særlige behov, og at de skal skjermes fra de mannlige innsatte. Helst skal kvinner sone i egne fengsler eller avdelinger for kvinner (St.meld. nr. 12 (2014–2015)).

Mer allment er prinsippet om likebehandling styrende for Kriminalomsorgen. Rehabilitering i fengslene tar utgangspunkt i pilaren om likebehandling, som betyr at fengslene skal ha en ensartet praksis og gi de innsatte likeverdige tilbud, uavhengig av kjønn (St.meld. nr. 12 (2014–2015)). Sentralt er også normalitetsprinsippet. Det betyr at fengslet skal være en arena hvor de innsatte kan trene på dagliglivets aktiviteter og ta ansvar for eget liv, tilnærmet en tilværelse ellers i samfunnet (St.meld. nr. 12 (2014–2015)). Kvinnene skal derfor ha like rammer som menn i fengselspraksisen. Likevel viser forskning at mange kvinnelige innsatte føler seg mer stigmatisert enn mannlige innsatte (Vegheim, 1997; Heidensohn, 1987; Carlen og Worrall, 2004). Flere kvinner føler seg også diskriminert og opplever at de ikke har like gode tilbud som de mannlige innsatte (Lundeberg, 2017). Det er først nå nylig (i 2017, etter at studien som kapitlet bygger på, ble gjennomført) blitt vedtatt en ny handlingsplan for kvinnelige innsatte: *Strategi for kvinner i varetekt og straffegjennomføring (2017–2020)* (Kriminalomsorgen, 2017). Her legges det blant annet vekt på at rusbehandling for kvinnelige innsatte skal styrkes, og at kvinnelige

innsatte skal tilbys et like allsidig, omfattende og tilrettelagt innholdstilbud som menn.

Undersøkelser om kvinnelige innsatte og deres soningsforhold bygger ofte på materiale fra de kvinnelige innsatte (Thorsrud, 2012; Friestad og Skog-Hansen, 2004; Amundsen, 2010). I dette kapitlet undersøker jeg derimot kvinnelige innsatte og deres soningsforhold gjennom blikket til fengselsbetjentene: Hvordan fortolker betjentene de kvinnelige innsatte og deres erfaringer i fengselsinstitusjonen? Mer konkret spør jeg: Hvilken betydning får kjønn for deres oppfatning av kvinnelige innsatte? Og der- nest: Hvilke konsekvenser har dette for kvinnesoningsforhold?

Kjønn i fengselet er et viktig forskningsfelt, og det er flere grunner til at man også bør utforske hvordan fengselsbetjentenes kjønnsoppfatninger kommer til uttrykk gjennom behandlingen av de kvinnelige innsatte. Betjentene har kontroll- og sikkerhetsoppgaver, men de er også viktige for tilgangen til tjenestene og programmene som de innsatte møter i fengselsinstitusjonen. Fengselet har klare rammer og regler, men samtidig er det skjønnsmessige spillerommet til de ansatte på «gulvet» – betjentene – betydelig, noe som også tydelig viser seg i hvordan de behandler de kvinnelige innsatte. Betjentene har også en sentral rolle når de innsatte skal føres tilbake til storsamfunnet.

Kapitlet bygger på kvalitative dybdeintervjuer av kvinnelige fengselsbetjenter som arbeider ved kvinneavdelingen på et norsk høysikkerhetsfengsel. De fleste av fengslets innsatte er menn, men fengselet har også en kvinneavdeling med et mindre antall plasser. Analysen tar utgangspunkt i fengselsbetjentenes tolkninger av kjønn. Kapitlets analyser ligger dermed i skjæringsfeltet mellom kjønns- og kriminalitetsteori. Jeg presenterer postmoderne kjønnssteori for å analysere hvordan fengselsbetjentene tolker de kvinnelige innsattes feminitet, og hvordan deres fortolkninger er normativt begrunnet. Jeg diskuterer også hvordan fengselsinstitusjonen opererer med forskjellige kjønnspraksiser.

2. Sosialt kjønn og feminiteter

Det teoretiske perspektivet bygger på postmoderne kjønnssteori der kjønn blir sett på som flytende og sosialt. Kjønne konstruksjoner,

forestillinger og forventninger til hva som er vanlig eller normalt, gjenspeiler seg i handlingsmønstrene for hvordan en mann og kvinne skal oppføre seg, tenke og føle. West og Zimmerman (1987) argumenterer for at kjønn er noe som *gjøres*, og at kjønnsforventninger slik dannes gjennom samhandling. Aktørens sosiale kjønn er utgangspunktet for hans/hennes oppførsel, og blir vurdert i lys av de normative forestillingene om hva som er passende for kjønnskategoriene mann eller kvinne.

Mens West og Zimmerman (1987) fokuserer på hvordan kjønn gjøres, ser Connell (1995) på hvordan kvinners underordning av menn konstruerer feminiteter og maskuliniteter. Connell hevder kvinner og menn må sees som bærere av polariserte karakteristikk, der det er sentralt at det feminine er underlagt det maskuline. Den mest anerkjente maskuliniteten er den «hegemoniske» maskuliniteten, som har normative standarder som er etablert i forbindelse med kulturelle idealer og institusjonell makt, og som bidrar til å opprettholde overordningen av menn og underordningen av kvinner (Connell, 1995). Alle former for feminitet er konstruert i konteksten av at kvinner er underordnet menn.

Ingen feminitet har samme posisjon blant kvinner som den hegemoniske maskuliniteten har blant menn. Til forskjellige tider vil imidlertid noen former for feminitet finne sterkest støtte, og Connell (1987) betegner dette som «emphasized» feminitet. Noen mønstre går igjen og preger de forskjellige formene for «emphasized» feminiteter. De er organisert rundt temaer knyttet til seksuell reproduksjon blant yngre kvinner, der kvinner skal være ettergivende i seksuelle relasjoner, om enn innenfor visse rammer. Et annet tema er morsrollen blant eldre kvinner. Kvinnen skal opptre i sin rolle som barneoppdrager og ansvarlig for hjemmet (Connell, 1987).

Schippers (2007), som bygger videre på Connells teorier, mener «den feminine andre» må plasseres i sentrum i teorien om kjønnshegemoni, og dermed vise frem det kvalitativt forskjellige innholdet i de sosiale kategoriene «mann» og «kvinne». For å garantere den maskuline dominansen må maskuline karakteristikk kobles opp mot komplementære eller underordnede feminine karakteristikk. Eksempelvis kan dette være at den maskuline karakteristikken fysisk styrke, kobles mot den feminine karakteristikken fysisk sårbarhet.

Maskuliniteter og feminiteter er ikke bare en kroppsliggjøring og oppførsel. Det handler også om hvordan man tenker, evaluerer og regulerer sosiale praksiser (Schippers, 2007). Maskuliniteter og feminiteter knyttes dermed til West og Zimmermans (1987) begrep om å «gjøre kjønn». Kjønn er ikke statisk eller fastlåst. Likevel må karakteristikker som legitimerer menns dominans over kvinner, fortsette å være utilgjengelig for kvinner. For å sikre dette må kvinner som utfører hegemonisk maskulinitet, defineres som avvikende. Schippers (2007) kaller dette for «uønskede» feminiteter. I perspektivet der kvinner er underordnet menn (Connell, 1995), og blir sett på som «den feminine andre» (Schippers, 2007), ser vi at den idealiserte «emphasized» feminiteten befinner seg på den ene enden av skalaen og de «uønskede» feminitetene i skalaens andre ende.

Barton (2005) mener det idealiserte konseptet om feminitet er konstruert rundt diskurser om hjemmelivet, morsrollen, seksualitet, anstendighet og patologi. Diskursene er ikke ensformige, men inneholder mange paradokser og diskontinuiteter. Carlen og Worrall (1987) viser blant annet hvordan feminitet er karakterisert av selvkontroll og uavhengighet. Å være en normal kvinne betyr for eksempel å mestre, bry seg om andre, vise omsorg og ofre selvinteresse for andres behov. Det gjelder særlig i rollen som mødre og omsorgspersoner (Barton, 2005). I morsrollen sees også kvinnen som vokter av moralen, og dårlig moral ansees ofte for å være den verste formen for avvik hos kvinner (Barton, 2005). Samtidig er feminitet karakterisert nettopp av mangelen på kontroll og en avhengighet. Kvinnen trenger beskyttelse. Kvinnen er dermed også litt som et barn: inkompetent, skjør og uberegnelig (Carlen og Worrall, 1987). Når kvinner bryter med standardene for den idealiserte feminiteten, utløses det kontrollmekanismer. Samfunnet søker å navigere kvinnen tilbake til hennes «posisjon og tilskrevne rolle», og dermed «normalisere» henne (Barton, 2005).

Kjønnskonstruksjoner opprettholdes på et institusjonelt nivå, og omgivelsene holder individet ansvarlig for om det oppfører seg «kjønnspassende» (West og Zimmerman, 1987; Connell, 1987; Schippers, 2007). Individuer som «feiler» i å gjøre kjønn «riktig», korrigeres. De institusjonelle ordningene skaper mekanismer for sosial kontroll av kjønn (West og Zimmerman, 1987).

Kjønnskonstruksjoner er spennende å utforske i fengsel. Her er de institusjonelle rammene spesielt tydelige. Ifølge Connell (1995) kan institusjoner være maskuline på et strukturelt nivå. Det skjer ved at institusjonen, for eksempel fengslet, preges av en kjønnnet arrangering av kontroll, politikk og praktiske rutiner. At fengslet er maskulint på et strukturelt nivå, blir blant annet synlig ved at fengselsmodellen er formet ut fra menns oppførsel og behov (Thomas, 2003). I tillegg er kjønnskonstruksjoner i fengsel interessant fordi kriminalitet blir, ut fra både biologiske og sosiologiske forklaringsmodeller, sett på som et maskulint fenomen (Vegheim, 1997; Carlen og Worrall, 2004; Barton, 2005).

3. Kvinneavdelingen i et høysikkerhetsfengsel

Formålet med studien er å utforske hvilke betydninger kjønn har for fengselsbetjentenes oppfatning av de kvinnelige innsatte, og dernest hvilke konsekvenser dette har for kvinnenenes soningsforhold. Merk at jeg dermed ikke er ute etter de kvinnelige innsattes kjønnsforståelser. I stedet ønsker jeg å studere kjønnskonstruksjonene fra betjentenes perspektiv, ettersom deres fortolkninger på mange måter påvirker de innsattes soningshverdag. De kvinnelige innsatte er prisgitt fengslets strukturelle, kulturelle og sosiale rammer. Ved å benytte fengselsbetjenter som informanter, får man innblikk i hvordan de institusjonelle rammene påvirker kjønnskonstruksjonene, og også hvordan kjønnskonstruksjonene påvirker de institusjonelle rammene.

Det empiriske grunnlaget for analysen er dybdeintervjuer med fem fengselsbetjenter som på forskjellige tidspunkt har arbeidet ved kvinneavdelingen i et av Norges høysikkerhetsfengsler. Alle informantene er kvinner, men i forskjellige aldre. Informantene har også erfaring fra de andre avdelingene i fengslet og/eller andre fengsler. Valg av fengsel skyldes at jeg ønsket at det skulle være et blandingsfengsel, det vil si med både mannlige og kvinnelige innsatte. Det fører til at betydningen av kjønn blir mer synlig. Videre ønsket jeg data fra et høysikkerhetsfengsel, der kontroll- og disiplineringsprosesser er spesielt tydelig. Både valg av fengsel og valg av informanter baserer seg dermed på et strategisk utvalg (Thagaard, 2013: 60). Rekrutteringen av informanter foregikk via e-postforespørsler til

fengselsbetjenter som jobber i høysikkerhetsfengslet. Etter tre purringer hadde jeg fire informanter. Den siste informanten ble rekruttert via den fjerde informanten (snøballmetode, se Ryen, 2002: 90). Alle intervjuene ble gjennomført i fengslet. Intervjuguiden tok utgangspunkt i tidligere fengsels- og kjønnsforskning. Samtidig var flere av funnene i analysen resultat av at informantene selv tok opp spennende temaer. Analysen av materialet bygger på en generell lesning av intervjutekstene kombinert med teoretisk pregede fortolkninger.

Analysen bygger derfor på en samtale om kvinner, mellom kvinner. Dette kan sees som en fordel ved at det kan gi et godt grunnlag for en felles forståelse (Thagaard, 2013). Det kan samtidig være en fallgrube, ved at det ikke stilles spørsmål rundt denne «felles forståelsen». Jeg som forsker var derfor bevisst på å stille spørsmål rundt det som fort kan bli tatt for gitt ved kjønnsoppfatninger, for å fange opp aspekter og nyanser av fengselsbetjentenes tolkning av de kvinnelige innsatte.

3.1. Fengselshverdag på kvinneavdelingen

Som utgangspunkt for analysen skal jeg kort presentere de kvinnelige innsattes fengselshverdag. Fengslets fysiske utforming preges av at det er et stort fengsel med mange avdelinger, der den minste avdelingen er kvinneavdelingen. Den er bygget opp med en celle til hver innsatt, felles oppholdsrom og kjøkken, og felles toalett og bad. Det er også en arbeidsstue på kvinneavdelingen og et trimrom som de innsatte kan benytte i fritiden. De kvinnelige innsatte kan søke på utdanningstilbud. Valget står mellom grunnskole, videregående utdanning (studiespesialisering eller yrkesskole) og internettbasert høyere utdanning. Noen ganger arrangeres det også kortere kurs, for eksempel data- eller truckkurs. Kvinnene kan også søke om arbeid på to forskjellige verksteder (mekanisk verksted og trevareverksted), på fengslets kjøkken eller butikk, eller ha vedlikeholdsjobber (vedstabling, snømåking og lignende). De innsatte kan dessuten søke på gangjentestillingen, som tar seg av renholdet på avdelingen. Et siste alternativ er arbeidsstua på kvinneavdelingen, som jeg kommer tilbake til nedenfor. Det er et aktivitetstilbud på kvinneavdelingen for dem som ikke har arbeid eller skole å dra til.

De kvinnene som var i fengslet mens jeg intervjuet fengselsbetjentene, deltok i grunnskoleutdanning eller videregående utdanning (design og håndverk, salg og service). Betjentene opplyser at det ikke har vært noen fra kvinneavdelingen som har tatt høyere utdanning. Av jobbene som tilbys, er blant annet butikk- og kjøkkenjobbene populære.

På morgenen blir noen av de innsatte igjen på avdelingen, slik som gangjenta, som har ansvar for renhold på avdelingen, og de som skal være på arbeidsstua. Etter jobb eller skole spises middagen i fellesskap med fengselsbetjentene. De innsatte har også mulighet til å lage egen mat med varer som de kjøper i butikken inne i fengslet. Kvinnene har en egen luftegård. Denne er koblet til kvinneavdelingen og er en del mindre enn luftegården som brukes av mennene. Etter luftingen er det en times innlåsing mens betjentene har pause. Deretter, frem til de blir innlåst for natten, er det fellesskap på avdelingen. Da har de kvinnelige innsatte mulighet til å blant annet trene på treningsrommet på avdelingen, ringe, se på tv eller spille spill. Noen ganger foregår det også fellesarrangementer i gymsalene. På disse arrangementene er de sammen med mannlige innsatte fra andre avdelinger, og her kan det være for eksempel bingo, konsert eller film. Annenhver søndag er det gudstjeneste for alle innsatte. Etter fellesskapet er det innlåsing. Hvis de kvinnelige innsatte må på toalettet under innlåsing, må de ringe på fengselsbetjentene, som låser ut og følger dem til toalettet. Totalt er kvinnene innlåst minst elleve timer i døgnet.

4. Kjønnede fengselspraksiser

I første del av analysen diskuterer jeg hvordan kjønn kommer til uttrykk i fengselshverdagen. Hensikten er å vise hvilken betydning kjønn har for oppfatningen av de kvinnelige innsatte, og dernest hvilke konsekvenser dette har for kvinnenens soningsforhold. En av de tydeligste markørene for hvordan kjønn kommer til uttrykk i fengslet, er skjermingspraksisen. I St.meld. nr. 12 (St.meld. nr. 12 (2014–2015)) står det at i tilfeller der kvinner og menn soner i samme fengsel, skal kvinnene sone i særskilte skjermede avdelinger. Skjermingspraksisen spesifiseres ikke utover det formelle kravet om at mannlige og kvinnelige innsatte skal holdes fysisk atskilt fra

hverandre i form av «særskilte skjermede avdelinger med tilrettelagt tilbud» (St.meld. nr. 12 (2014–2015)). Betjentene fortalte at de kvinnelige og mannlige innsatte er sammen på skole og jobb og når det arrangeres kulturtilbud i gymsalen på ettermiddagen. Ellers er de separert når det er lufting, fellesskap på avdelingene og måltider (lunsj kan spises sammen med menn på skole- og arbeidsplass), og når de innsatte handler i butikken. Fengsels-situasjonen for kvinner i et blandingsfengsel hvor den store majoriteten er menn, bærer preg av at kvinnene er en liten gruppe som noen ganger er en del av fellesskapet, men som ofte er plassert på utsiden av fellesskapet.

Så hvem er denne lille gruppen med kvinner som kommer inn til soning i et høysikkerhetsfengsel? En av betjentene beskriver hva som kjennetegner kvinnene som sitter på kvinneavdelingen, på denne måten:

Veldig mange er ofte rusmisbrukere. Og da har du litt lik bakgrunn på grunn av det, og at du kanskje har litt psykiske problemer som kanskje ligner litt på hverandre. Og veldig mange, eller nesten kanskje alle har hatt en barndom som ikke har vært grei. (Betjent 4)

Det er tydelig at kvinnene på avdelingen oppfattes som en marginalisert gruppe. De har ofte en opphopning av levekårsproblemer som er preget av rusavhengighet, dårlig psykisk helse og en vanskelig barndom. Betjentene legger vekt på at kvinnene ofte har hatt store utfordringer og vært i et dårlig miljø lenge før de kommer i fengsel. Som betjent 3 sier: «[d]e har med seg mye tyngre ryggsekk enn menn».

Den «tunge ryggsekken» er et tydelig symbol på at kvinnene oppfattes som mer sårbare og belastet enn de andre, mannlige innsatte. Denne sårbarheten kommer videre frem når betjentene forklarer hva som ligger bak skjermingspraksisen.

Jeg er ikke ansatt her for å være kyssepoliti jeg. Sant, det skal ikke være noe fysisk kontakt mellom innsatte. Så, jeg har vært på en anstalt der det var en som var gravid under soning, med en annen innsatt. Og da er det jo vi da, som svikter, når dem får til å lure seg bort (...) Man må jo følge med hele tida. Og det er kanskje derfor det er så tungt å ha dem sammen og. Og vi vet jo ikke om det er misbruk, vi vet ikke om det er frivillig, sant. Og det er noe med det der med å skåne dem altså. Den sårbarheten. Den, ja, altså at dem ikke skal oppleve det samme som dem kanskje opplevde ute. (Betjent 3)

Betjenten legger vekt på at kvinnene trenger beskyttelse, de må skjermes. Beskyttelsen strekker seg fra alvorlige situasjoner der de kvinnelige innsatte utsettes for overgrep, og over til mer uansvarlige «tenåringsflørter» der betjentene må opptre som «kyssepoliti». Kvinnene oppfattes dermed enten som offer eller som barn som ikke selv kan ta ansvar og handle fornuftig og med tanke på konsekvensene – som blant annet graviditet. I begge tilfeller oppfattes kvinnene som sårbare feminiteter, og skjermingspraksisen blir dermed en konsekvens av at man fortolker de innsatte som uten evne til å ta riktige og rasjonelle valg for sin egen kropp.

Dette er en tolking som også kommer frem når en annen betjent forteller om relasjonene som kvinnene har utenfor fengslet:

Dem kan gå i fra en type til en annen type, som betaling for narkotika ganske enkelt. Eller dem blir overtatt av noen fordi de ikke orker å ha noe mer med hun å gjøre også går hun til kompisen. (...) Det er ikke noe dem skammer seg over, og det er ikke noe dem syns er rart. Vi syns det er rart. Vi syns det er fryktelig at dem er den varen her altså. Dem er liksom kjøttet som blir slengt rundt omkring, også ser dem det ikke selv. De ser ikke sin egenverdi. (Betjent 5)

Betjentene ser kvinnene som ofre og ikke som rasjonelle aktører, også når det gjelder intime relasjoner. Det irrasjonelle kommer blant annet frem gjennom at de kvinnelige innsatte ikke forstår sin egen verdi. Betjentene mener kvinnene aksepterer å være «kjøttet som blir slengt rundt». Kvinnene ser heller ikke sin egen verdi når de gjøres til objekter som kan brukes i forhandlinger om betaling av narkotika. Kvinnene tolkes på samme tid både som ofre og som uanstendige aktører: offer ved at de blir misbrukt av menn, uanstendige ved at de lar seg selv bli brukt. Betjentene legger vekt på at kvinnene må beskyttes fra de mannlige innsatte gjennom skjermingspraksisen.

Jeg vil argumentere for at kvinnene i stor grad også skjermes fra seg selv. Skjermingspraksisens logikk tar utgangspunkt i at de kvinnelige innsattes feminitet fortolkes som sårbar. Kvinnene er sårbare i den seksuelle sfæren. I noen situasjoner oppfattes de også her som ofre, mens de i andre situasjoner sees som uansvarlige og naive. Sårbarheten fører til at betjentene oppfatter de kvinnelige innsatte som inkompetente aktører i den seksuelle sfæren. Det er behov for seksuell kontroll, og kontrollen resulterer i praksisen der kvinner soner i særskilte skjærmede avdelinger.

4.1. Likemannsprinsippet og normalitetsprinsippet

En vesentlig del av rehabiliteringen under soning baseres på normalitetsprinsippet, der arbeid eller utdanning er en del av hverdagen (St.meld. nr. 12 (2014–2015)). Betjentene forteller imidlertid om at kvinner i praksis ikke hadde samme muligheter til å få de samme arbeidsstillingene som de mannlige innsatte:

Så, vi fikk unnskyldningen, nei, hun kunne ikke jobbe på kiosken for hun brukte ikke BH. Og hun var ganske stor over brystene da. Hvis en skal si det sånn. (...) Også at du blir diskriminert på enkelte, på sånn en, hun var kjempeflink, hun var OK innsatt, kjempeflink til å arbeide. Hun var alle tiders. (Betjent 3)

Ifølge betjenten var ekskluderingen begrunnet med kvinnelig seksualitet og fristelse. Kvinnen ble redusert til kroppen som hun besitter. Til tross for at kvinnen ble vurdert som en god arbeidstaker, ble hun sanksjonert til fordel for å opprettholde god arbeidsmoral hos de mannlige innsatte. Den kvinnelige kroppen fungerer slik som en barriere for kvinnes tilgang på rehabiliterende aktiviteter. Informantene forteller at de kvinneavdelingen en periode også ble ekskludert fra muligheten til å jobbe på fengselskjøkkenet. At det konsekvent gikk utover kvinnene, tyder på at fengslet er en institusjon som er maskulin på et strukturelt nivå (Connell, 1995). Arbeidsdelingen går i mennenes favør. Begge kjønn kontrolleres, men bare det ene må ta konsekvensene av kontrollen. Ifølge prinsippet om likebehandling skal de innsatte ha et likeverdig tilbud uavhengig av kjønn (St.meld. nr. 12 (2014–2015)). At kvinner ikke får arbeide, bryter med dette prinsippet. Betjentene som jobber på kvinneavdelingen, har kjempet for at kvinnene har skullet få mulighet til å jobbe på like vilkår med mennene, og situasjonen har endret seg de siste årene. De kvinnelige innsatte hadde på intervjuutidspunktet like muligheter som menn til å søke seg inn på arbeids- og utdanningstilbud.

Selv om kvinnene nå kan søke på alle jobbene, er det ikke alt de er like interessert i. Betjentene forteller at jobbene i fengselsbutikken og på fengselskjøkkenet er populære og vanskelige å få. Kvinnene har mulighet til å jobbe på verkstedene og med vedlikeholdsarbeid, men betjentene forteller at kvinnene ikke er like interessert i disse jobbene. Forklaringen er at disse jobbene oppfattes som maskuline.

Selv om arbeidssituasjonen har bedret seg for kvinnene, er det fremdeles et særdeles viktig program som kvinnene var ekskludert fra da jeg intervjuet fengselsbetjentene: fengslets rusmestringsenhet. Kvinnene fikk delta her tidligere, men mistet senere muligheten.

Det fungerer ikke like bra når det er blanda damer og menn. Man klarer ikke å være like åpen. Og da blir hensikten med behandlinga den blir dårligere faktisk. Så det er ikke så hensiktsmessig. (Betjent 4)

Kvinner mister tilbudet, menn får beholde det. Begrunnelsen er at de kvinnelige innsatte er så få. Betjent 1 misliker dette: «Jeg syns ikke det skal gå utover kvinnfolka fordi de er få. Men det har det gjort.»

De fleste kvinnene soner dommer som er relatert til narkotika og vinningskriminalitet, der vinningskriminaliteten ofte er knyttet til finansiering av rusmidler. Likevel avskjæres de kvinnelige innsatte fra muligheten til å delta på rusmestringsprogrammet. I kriminalomsorgen er et av hovedprinsippene med straffen at de innsatte skal rehabiliteres tilbake til samfunnet. Når rehabiliteringsarbeidet innskrenkes, bryter dermed mye av soningsgrunnlaget sammen for kvinnene. Når kvinner avskjæres fra rehabilitering, til tross for at kvinner i teorien skal ha rett på et likestilt tilbud som menn innenfor programvirksomhet (St.meld. nr. 12 (2014–2015)), blir det tydelig at kvinner er annenrangs i kjønnshierarkiet innenfor den maskuline fengselsinstitusjonen.

Det oppstår derfor et kjønn paradoks i Kriminalomsorgen: De understreker selv at det ikke fungerer like bra når kvinner og menn er blandet, fordi rehabiliteringen svekkes. Likevel opprettholdes praksisen med blandingsfengsel der både kvinner og menn skal rehabiliteres tilbake til samfunnet.

4.2. Kjønnspassende aktiviteter og oppførsel

I fengselshverdagen kommer kjønn også til uttrykk gjennom aktiviteter. Arbeidssstua ble opprettet som et alternativt aktivitetstilbud for de kvinnelige innsatte fordi kvinnene ble utestengt fra flere av arbeidsstillingene. Betjent 2 beskriver aktivitetene slik:

Også har vi systue, eller arbeidsstue på kvinneavdelinga, som er tilbud hvis dem ikke har full skoledag eller arbeidsdag. Og... da er det håndarbeid. Primært strikking. (Betjent 2)

Vegheim (1995) ser håndarbeid som sysselsettingsaktivitet for kvinner i fengsel som en refleks av at håndarbeid gjerne sees som passende for kvinner. I tillegg har kvinnelig håndarbeid historiske røtter langt tilbake i fengselshistorien. Håndarbeid ble sett på som et virkemiddel for kvinner til å bli anstendige ved at de slik fant sin rolle i samfunnet (Bosworth, 2000). Dette kan sees opp mot at kvinners arbeid i lang tid har blitt sett på som å tilhøre hjemmet, og ikke arbeidsmarkedet utenfor.

Aktivitetsforskjellen blant kjønnene kommer også frem i beskrivelsen av den ene timen med lufting kvinnene har om dagen.

Dem har jo et stort ønske om å luften med mannfolk, fordi de blir jo litt lei av hverandre. Og pluss at dem kan være med på flere ballspill. Men det får dem ikke da. Så da blir det, dem går som regel i luftegården. Om sommeren så har vi som regel grønnsakhage på luftegården. Så vi sitter jo ofte og koser oss med kaffe og strikker. Det er veldig strikkeaktivitet oppe her nå, for vi betjentene jobber med det på arbeidsstua. (Betjent 1)

Mennene er i stor grad aktive også i fengslet, mens kvinnene i større grad utsettes for passivisering. Slik blir maskulinitet og feminitet i fengsel tilskrevet polariserte karakteristikk: Menn er aktive, kvinner er passive (Connell, 1995). Det er institusjonelle normer og forventninger som skaper både muligheter og begrensninger for de innsattes aktivitet. Det skjer både gjennom det materielle og gjennom kulturelle føringer. Pasifiseringen kan kanskje sees i lys av at uregjerlig og uanstendig oppførsel lenge har blitt knyttet til kvinner i fengsel (Bosworth, 2000; Barton, 2005), og de innsatte på kvinneavdelingen der mine informanter arbeidet, fremstår ikke som noe unntak. De har ifølge betjentene levd liv preget av rus, kriminalitet og liten selvbeherskelse.

I tillegg til at den sosiale kontrollen baseres på rehabilitering i lys av det som tolkes som kjønnspassende aktivitet, går den sosiale kontrollen av kvinnene også i stor grad ut på oppdragelse.

Dem har et ganske stort behov for å trene seg på hvordan et A4-liv kunne ha vært. Og bare det å si takk for maten, eller rydde opp etter seg, eller snakke til folk uten å være frekk. Det er så mange ting dem ikke kan da, så det er veldig mye oppdragelse man må drive med damene føler jeg. For at dem har kanskje aldri fått det. Det blir litt som med unger noen ganger, for dem, dem har ikke fått det i barnehagen så. Men det gjelder jo mennene og selvfølgelig. Men, jeg tror nok behovene til damene er litt sterkere. Dem er kanskje litt i verre stand noen ganger da. (Betjent 4)

Oppdragelse kan sies å være hverdagslivets begrep på sosialisering. Ut fra sitatet over er det tydelig at kvinnene tillegges en barnelignende status. De har fortsatt ikke lært seg helt grunnleggende ferdigheter i hverdagslivet. Fengselsbetjentene tar derfor på seg rollen som oppdragere. Denne oppdragelsesprosessen knyttes ikke bare til forskjellige aspekter ved selve fengselsoppholdet, men retter seg mot kvinnene mer allment. Betjentene mener blant annet de må lære hvordan de skal kommunisere med andre mennesker, og at de har et ansvar for å rydde opp etter seg selv. Betjentene tolker kvinnene som «i verre stand» enn mennene, noe som kan forstås ut fra et kjønnsperspektiv. Kvinnene tolkes ikke nødvendigvis som objektivt frekkere eller mer uoppdragne enn menn, men fordi det er en forventning om at kvinner skal være anstendige og kunne rydde og ta vare på hjemmet (Barton, 2005), bryter de med de feminine kjønnsnormene.

I stedet for å ha underlagt seg disse feminine aspektene, har de kvinnelige innsatte trådt inn på det maskuline domenet av kriminell aktivitet. Sosialiseringprosessen og den sosiale kontrollen er dermed veldig omfattende fordi den i stor grad bærer preg av at kvinnene skal omgjøres fra *uanstendige* kvinner til *anstendige* kvinner.

Et viktig aspekt med oppdragelsen av kvinnene til å bli anstendige kvinner er morsrollen. Morsrollen står veldig sentralt i forståelsen av hva det vil si å være en god kvinnelig samfunnsborger, og er en rolle som de kvinnelige innsatte ikke har mestret.

Jeg tror ikke noen av dem egentlig vet hvordan det er å være mor. For dem fleste har blitt tatt i fra ungene fra tidlig alder. Og jeg har to unger selv, og jeg forteller gjerne om situasjoner med mine unger, og jeg tror de har godt av å høre det, hvordan et forhold skal være med, for jeg tror ikke, de har ikke et normalt forhold til sine foreldre og de har ikke et normalt forhold med sine barn, så da tror jeg det er positivt for dem å høre hvordan det kan være. (Betjent 4)

Ifølge betjent 4 vet ikke de kvinnelige innsatte hva det egentlig vil si å være en mor. Det forklares blant annet med kvinnenes manglende erfaringer, fordi de gjerne har blitt fratatt barn ganske tidlig i morskapet. En annen forklaring som betjentene trekker frem, er at de kvinnelige innsatte ikke har hatt et normalt forhold til sine egne foreldre. Kvinnene mangler derfor gode rollemodeller når det gjelder foreldrerollen. De har slik ikke fått kunnskapen og erfaringen som kreves for å være en god mor. Flere av betjentene pleier derfor å fortelle om erfaringer som de har med sine egne barn. Det blir tydelig at det i fengslet finner sted en oppdragelse av uegnede mødre, av betjenter som selv er mødre.

I rehabiliteringsprosessen av morsrollen settes det flere krav. Kvinnene må blant annet bli rusfrie, de må lære seg å tilegne seg økonomiske midler gjennom lovlige kanaler, og de må sette barnets behov fremfor sine egne – de må være tilstedeværende og gi omsorg. Dette er krav som en «god mor» vil ta som en selvfølge. For de kvinnelige innsatte krever det store endringer. Oppdragelsen til å bli en egnet mor blir dermed veldig omfattende.

Oppdragelsen baserer seg ikke bare på at fengselsbetjentene snakker om hvordan de opptrer i sin morsrolle, den baserer seg også på den daglige oppdragelsen på avdelingen, hvor kvinnene blant annet skal lære å lage mat, vaske, holde orden, ha riktig oppførsel og vise høflighet og respekt. Forholdet mellom å være en egnet mor og et verdig samfunnsmedlem blir dermed et gjensidig forhold. For å være en egnet mor må man være et verdig samfunnsmedlem og omvendt. I midten av dette forholdet ligger det en forutsetning om en akseptabel feminitet.

5. Avvikende feminitet

I denne delen vil jeg trekke frem sentrale aspekter fra analysen, og diskutere dem opp mot det kjønnteoretiske perspektivet. Den første delen av problemstillingen handler om betydningen som kjønn har for oppfatningen av de kvinnelige innsatte. Det er tydelig at kvinner er en minoritet i fengslet, og at de tolkes i et annet lys enn mennene. Det er også tydelig at de tolkes som avvikende fra den idealiserte feminiteten. De konstrueres ikke som maskuline, men som avvikende feminiteter. Jeg argumenterer

for at de kvinnelige innsatte tolkes som uttrykk for *uønskede feminiteter* (Schippers, 2007). Samtidig vil jeg argumentere for at de også tolkes som *sårbare feminiteter*.

Den uønskede feminiteten etableres og begrunnes gjennom flere prosesser. I konstruksjonen av feminin seksualitet blir pågående seksualitet tolket som avvikende: Uttrykk for pågående seksuell interesse er et trekk som er forbeholdt menn og maskulinitet (Connell, 1987). Betjentene tolker det som at kvinnene går fra mann til mann uten å forstå at det er upassende for sitt kjønn. Rusavhengighet er et annet aspekt som virker ødeleggende for kvinnenes måte å «gjøre» kjønn på. Selv om rusavhengighet generelt ikke er akseptert, er det mer kompatibelt med maskulinitet enn feminitet. Det er også tydelig at kvinnene bryter noen anstendighetsnormer som oftere tillegges kvinner, slik som at de ikke skal svare frekt, og at de skal rydde og ta vare på hjemmet. Kvinnene bryter med disse kjønnsnormene og har heller trådt inn på det maskuline domenet av kriminell aktivitet og maskulin atferd. Feminitet er karakterisert av å mestre, bry seg om andre, vise omsorg og ofre selvinteresse for andres behov (Carlen og Worrall, 1987). Dette er karakteristikkene kvinnene på mange måter i høy grad bryter med, særlig når det gjelder morsrollen. Barneoppdragelse står veldig sentralt i den idealiserte feminiteten, og oppfattes som et av de viktigste samfunnsoppdrag for kvinner (Connell, 1987; Schippers, 2005).

Også den sårbare feminiteten etableres og begrunnes gjennom flere prosesser. Den sårbare feminiteten begrunnes blant annet med «den tunge ryggsekken», som symboliserer en vanskelig barndom, psykiske lidelser og rusproblematikk. «Den tunge ryggsekken» fører til at kvinnene blir stakkarsliggjorte og sees som emosjonelt sårbare og ustabile. Den sårbare feminiteten er også synlig når kvinnene tolkes som seksuelle ofre: dels fordi de blir seksuelt misbrukt av andre, dels fordi de selv ikke maktet å sette grenser for egen kropp. Mine analyser viser dermed hvordan skjermingen av kvinner i fengsel forklares med at de trenger beskyttelse fra mannlige innsatte, men også at de trenger beskyttelse fra seg selv.

Feminitet er karakterisert ved å være sårbar, inkompetent og å mangle selvkontroll (Carlen og Worrall, 1987), men de kvinnelige innsatte strekker disse karakteristikkene for langt. Flere av aspektene ved kvinnene

knyttet opp til disse karakteristikkene. De kvinnelige innsatte er for sårbare ved at de lar seg bli utnyttet og brukt av menn i seksuelle og emosjonelle relasjoner. Kvinnene blir også oppfattet å være inkompetente på et bredt spekter av områder, slik som morsrollen, husmorsrollen, arbeidslivet, valg av partnere og den seksuelle sfæren, som samlet gjør at kvinnene blir avvikende og «feiler» i å leve et normalt liv. Dermed blir karakteristikkene som vanligvis forbindes med feminitet, overdrevet så sterkt at det blir destruktivt for selve feminiteten, og i stedet bidrar til konstruksjonen av en avvikende feminitet.

5.1. To kjønnspraksiser

Problemstillingens andre del handler om hvilke konsekvenser fengselsinstitusjonens fortolkninger av kjønn har for kvinnenenes soningsforhold. Kvinnene konstrueres som avvikende feminiteter, og de kontrolleres i stor grad ut fra det. At kvinner kontrolleres på andre premisser enn menn, gir videre utslag i rehabiliteringen av kvinnene. Selv om Kriminalomsorgens rehabiliteringsideologi i utgangspunktet er kjønnsnøytral, vil jeg argumentere for at det ikke er tilfellet i praksis. Fengslet opererer med to forskjellige kjønnspraksiser. Til tross for at kvinnene blir betraktet som mer sårbare, og i verre stand enn mennene, får de ikke samme tilgang på hjelpetiltak som menn. Det skaper et paradoks: Kvinner oppfattes som mer vanskeligstilte, men soner likevel hardere enn menn. Konstruksjonen av den kjønnede sårbarheten og statusen som offer fører likevel ikke til at kvinnene gjøres til gjenstand for mer bekymring, oppmerksomhet eller oppfølging enn menn.

I innledningen trakk jeg inn to begreper som står sentralt i rehabilitering innenfor Kriminalomsorgen: likebehandling og normalitetsprinsippet (St.meld. nr. 12 (2014–2015)). Dette er sosialpolitiske vedtak som kommer fra sentralt hold, som skal sikre en lik og hensiktsmessig rehabilitering uavhengig av kjønn. Mine analyser peker i en retning der likebehandlingsprinsippet ikke oppfylles slik det skal i teorien. Siden rusmestringsenheten er forbeholdt menn, har kvinnene på ingen måte et likestilt tilbud når det gjelder rusmestring. Dette er noe fengselsbetjentene på kvinneavdelingen ser på som bekymringsverdig. Når betjentene

samtidig forteller at de fleste av de kvinnelige innsatte har rusproblematikk, kan en undres over om det er hensiktsmessig med blandingsfengsel, når dette fører til at kvinnene får dårligere rehabiliteringstilbud. At kvinnene blir hindret i å søke seg inn på rusmestringsenheten, fører til at kvinnene ikke får rehabilitering knyttet til grunnlaget for dommen. Amundsen (2010) fant også at få kvinner tilbys rusmestring, men at halvparten ville takket ja hvis de hadde fått tilbudet. Det er derfor positivt at den nye handlingsplanen for kvinnelige innsatte spesifiserer at rusbehandlingen for kvinnelige innsatte vil styrkes. Fraværet av tilgangen til rusbehandling skaper et paradoks. Hadde kvinnene fått tilgang til rusbehandling, ville dette også hatt innvirkning på rehabiliteringen av det som konstrueres som en problematisk feminitet. Rusavhengighet er en av forklaringene på at kvinnene konstrueres som en avvikende feminitet, ved at det blant annet har ført til at de ikke mestrer morsrollen og den seksuelle atferden, og det umoralske ved å være kriminell.

Den rehabiliteringen som faktisk foregår i fengslet, er ikke knyttet til kvinnenes hovedutfordringer, som ofte er rus, men en gammel kjønnsideologi. Kvinnene hadde tidligere ikke mulighet til å delta på alle arbeidsplassene fordi feminitet var et hinder for den maskuline rehabiliteringen. Kvinner hadde derfor færre muligheter enn menn. At prinsippet om likebehandling utfordres, påvirker også normalitetsprinsippet. Normalitetsprinsippet innebærer at tilværelsen i fengsel skal være så lik som mulig tilværelsen ellers i samfunnet. Det er frihetsberøvelsen som er straffen, og straffen skal derfor ikke være tyngre enn nødvendig. Ut fra normalitetsprinsippet skal fengslet være en arena hvor de innsatte kan trene på dagliglivets aktiviteter og ta ansvar for eget liv (St.meld. nr. 12 (2014–2015)). Det at kvinner ikke får samme tilbudet som menn om arbeidsrettede tiltak, fører til et brudd på normalitetsprinsippet. Kvinnene får ikke i like stor grad som menn trene på dagliglivets aktiviteter ved å ta ansvar for å sikre seg en utdanning og arbeidserfaring for å kunne møte samfunnets krav når de er ferdig med soningen. Selv om mange kvinner får mulighet til å delta i kompetansegivende tiltak, er arbeidsstua anerkjent som et godt alternativ for kvinner. I arbeidsstua jobbes det ofte med håndarbeid, som er samme type aktivitet de kvinnelige innsatte i Paris ble satt til å gjøre i år 1684 (Bosworth, 2000). Når det tilrettelegges for at kvinnelige innsatte

kan velge bort skolegang og arbeidserfaring til fordel for håndarbeid, får kvinnene verken bedret sine kvalifikasjoner eller blir forberedt til et moderne samfunn der kvinner i høy grad er arbeidsaktive (Statistisk sentralbyrå, 2015). De to kjønnspraksisene er tydelige i hvilke aktiviteter som det tilrettelegges for: Aktivitetene som blir lagt opp for kvinner, er strikking, og aktiviteter som er lagt opp for mennene, er å spille fotball. Dette kan sees i lys av at passiv og aktiv er polariserte kjønnskaraktistikker (Connell, 1995). Det kan derfor virke som at både rehabiliteringsideologien og ideologien om hva som blir sett på som kjønnspassende, baserer seg på gamle kjønnsideologier. I den nye handlingsplanen, *Strategi for kvinner i varetekt og straffegjennomføring (2017–2020)* (Kriminalomsorgen, 2017), vedtas det at arbeid, skole og fritidsaktiviteter for kvinner så langt som mulig skal skje atskilt fra menn. Det spesifiseres dermed at kvinnene i enda større grad skal holdes atskilt fra menn. Det spesifiseres derimot ikke hva innholdet i tilbudet for kvinner skal bestå av.

6. Konklusjon

Den institusjonelle konstruksjonen av avvikende feminitet fører til en tolkning om at kvinnene har et sterkt behov for å bli underlagt sosial kontroll og rehabilitering. Forholdet mellom kontroll, rehabilitering og konstruksjon av avvikende feminitet er et dialektisk forhold.

Informantenes fortolkning av feminitet i fengselsinstitusjonen resulterer i at de kvinnelige innsatte konstrueres som avvikende feminiteter. De er både sårbare feminiteter og uønskede feminiteter. Den sårbare feminiteten kan forstås som oppførsel og karakteristikker som ikke nødvendigvis er avvikende for feminitet i seg selv, men som blir avvikende gjennom overdrivelser. Eksempelvis kjennetegnes «emphasized» feminitet ved at kvinner skal være ettergivende i seksuelle relasjoner (Connell, 1987), men ikke i en slik grad at de blir det betjentene betegner som; «kjøttet som blir slengt rundt». Slik blir den sårbare feminiteten en overdrivelse av karakteristikker som kjennetegner den «normale» feminiteten.

Den *uønskede feminiteten* kan forstås som handlinger som er koblet til maskulinitet. Egenskapene og handlingene betraktes i utgangspunktet som maskuline, men blir konstruert som feminine når de utføres av

kvinner. En slik konstruksjon blir imidlertid avvikende feminitet. (Schipers, 2007: 96). At de kvinnelige innsatte konstrueres som avvikende feminiteter, blir tydelig ved at fengselsbetjentene har en paternalistisk og moraliserende holdning til dem, noe som igjen fører til en kjønnnet offergjøring. Det fører videre til at de kvinnelige innsatte blir fratatt rollen som rasjonelle, ansvarlige, pålitelige og handlekraftige aktører. Dette får videre innvirkning på kontrollen over og rehabiliteringen av kvinnene. Fengselsinstitusjonen har mekanismer for sosial kontroll av kjønn, og disse kommer til uttrykk når kvinnene «feiler» i å gjøre kjønn etter den normative forventningen (West og Zimmerman, 1987).

De kvinnelige innsatte holdes ansvarlig for at de «feiler» i å *gjøre kjønn*, og fengselsinstitusjonen arbeider for å korrigere denne «feilingen». Kontrollen av kvinnene påvirker aspekter ved det materielle, fysiske, kulturelle og sosiale ved fengselsinstitusjonen. Blant annet er min tolkning at det offentlige vedtaket om skjerming bygger på at kvinner i fengsel er en «type» kvinne som må holdes atskilt fra menn, fordi de må beskyttes mot både menn og seg selv.

At de kvinnelige innsatte representerer avvikende feminiteter, får også store konsekvenser for rehabiliteringsarbeidet – ikke minst fordi rehabiliteringen foregår i en maskulin institusjon. I kriminalomsorgen er et av hovedprinsippene med straffen at de innsatte skal rehabiliteres tilbake til samfunnet, og at kvinner og menn har rett på likestilte tilbud (St.meld. nr. 12 (2014–2015)). Prinsippet brytes når kvinner avskjæres fra muligheten til å delta på rusmestringsenheten, til tross for at de fleste kvinnene soner dommer relatert til rus. Det er tydelig at kvinner kommer annenrangs i kjønnshierarkiet i den maskuline fengselsinstitusjonen. Det later til at et av hovedmålene er å rehabilitere, eller «normalisere», de avvikende kvinnene innenfor den maskuline institusjonen, og det er tydelig at dette gjøres basert på en gammel kjønnsideologi om husmorrollen som har vært til stede i fengselsinstitusjonen i flere hundre år (Bosworth, 2000). Til tross for at kvinnene betraktes som mer sårbare, får de ikke samme tilgang på hjelpetiltak som menn. I stedet blir de plassert innenfor en ideologi som bidrar til å vedlikeholde og forsterke stigma, ulikhet og undertrykking. Dette kan ha uheldige følger for de kvinnelige innsattes tilbakeføringsprosess etter endt soning.

Referanser

- Amundsen, M.- L. (2010). Kvinnelige innsatte og sosial marginalisering, *Spesialpedagogikk*, 75(1), 26–37.
- Barton, A. (2005). *Fragile Moralities and Dangerous Sexualities: Two Centuries of Semi-Penal Institutionalisation for Women*. Hampshire: Ashgate.
- Bosworth, M. (2000). Confining femininity: A history of gender, power and imprisonment. *Theoretical Criminology* 4(3), 265–284.
- Carlen, P. og Worrall, A. (1987). Introduction: Gender, Crime and Justice. I P. Carlen og A. Worrall (Red.), *Gender, Crime and Justice* (1–14). Milton Keynes: Open University Press.
- Carlen, P. og Worrall, A. (2004). *Analysing women's imprisonment*. Devon: Willian Publishing.
- Connell, R.W. (1987). *Gender and power. Society, the person and sexual politics*. Cambridge: Polity Press.
- Connell, R.W. (1995). *Masculinity*. Cambridge: Polity Press.
- Friestad, C. og Skog-Hansen, I.L. (2004). *Levekår blant innsatte* (Fafo-rapport 429). Tilgjengelig fra: <http://www.nsd.uib.no/data/individ/publikasjoner/NSD1478FAFO.pdf> (Hentet: 20. mars 2015).
- Heidensohn, F. (1987). Women and crime: Questions for Criminology. I P. Carlen og A. Worrall (Red.), *Gender, Crime and Justice* (16–27). Milton Keynes: Open University Press.
- Kriminalomsorgen. (2013). *Kriminalomsorgens årsstatistikk – 2013*. Oslo: Kriminalomsorgens sentrale forvaltning. Tilgjengelig fra: www.kriminalomsorgen.custompublish.com/getfile.php/2618583.823.wqcbxxsu/Kriminalomsorgens+%C3%A5rsstatistikk+2013.pdf (Hentet: 15. januar 2015).
- Kriminalomsorgen. (2017). *Strategi for kvinner i varetekt og straffegjennomføring (2017–2020)*. Tilgjengelig fra: http://www.kriminalomsorgen.no/getfile.php/3861835.823.crqtpcpsa/Strategi+for+kvinner+i+varetekt+og+straffegjennomf%C3%B8ring_endelig+versjon.pdf (hentet 30. November 2017).
- Lundeberg, I. (2017). Exceptional procedures? Offenders' Experiences of Procedural Justice in Re-entry Work. I T. Ugelvik og P. Scharff Smith (Red.), *Scandinavian Penal History, Culture and Prison Practice* (239–259). London: Palgrave.
- Ryen, A. (2002). *Det kvalitative intervjuet – Fra vitenskapsteori til feltarbeid*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Schippers, M. (2007). Recovering the feminine other: masculinity, femininity, and gender hegemony. *Theory and Society* 26(1), 85–102.
- St.meld. nr. 37 (2007–2008). *Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn (kriminalomsorgsmelding)*. Oslo: Justis- og beredskapsdepartementet.

- St.meld. nr. 12 (2014–2015). *Utviklingsplan for kapasitet i kriminalomsorgen*. Oslo: Justis- og beredskapsdepartementet.
- Statistisk sentralbyrå. (2015). *Arbeidskraftundersøkelsen, 1. kvartal 2015*. Tilgjengelig fra: <http://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/statistikker/aku/kvartal/2015-04-30?fane=tabell#content> (Hentet 23. mai 2015).
- Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. 4. utg. Bergen: Fagbokforlaget.
- Thomas, J. (2003). Gendered Control in Prisons: The Difference Difference Makes. I B.H. Zaitzow, og J. Thomas (Red.), *Women in Prison. Gender and Social Control* (1–20). Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Thorsrud, I. (2012). *Jurks fengselsundersøkelse – en kartlegging av kvinners soningsforhold i 2010/2011* (Jurk rapport 62/2012). Tilgjengelig fra: <https://jurk.no/download/rapporter/Fengselsunders%C3%B8kelsen.pdf> (Hentet: 20. oktober 2014).
- Vegheim, B. (1995). *Kvinnens møte med straffeapparatet del II: Det uforutsigbare systemet og det sårbare fellesskapet*, K-serien nr. 1. Oslo: Institutt for kriminologi.
- Vegheim, B. (1997). Kjønn og kriminalitet. I L. Finstad og C. Høigård (Red.), *Kriminologi* (99–162). Oslo: Pax Forlag.
- West, C. og Zimmerman, D. H. (1987). Doing Gender. *Gender & Society*, 1(2), 125–151.

